

การบังคับให้บุคคลสูญหายในไนจีเรีย*

กรทศน์ ศุขเฉลิม**

บทนำ

คำที่นิยมใช้กันโดยทั่วไปว่า “การอุ้มหาย” หรือ “การบังคับให้บุคคลสูญหาย” ถือเป็นกรกระทำที่ละเมิดสิทธิมนุษยชนขั้นร้ายแรง โดยเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ บุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่ได้รับคำสั่ง รู้เห็นเป็นใจหรือสนับสนุนในการจับกุม คุมขัง ลักพา หรือละเมิดเสรีภาพของบุคคลที่ถูกบังคับให้สูญหาย โดยพยายามปกปิดที่อยู่หรือชะตากรรมของบุคคลดังกล่าว ซึ่งบุคคลผู้สูญหายไม่เพียงแต่ถูกจับและควบคุมตัวโดยกฎหมาย แต่โดยส่วนใหญ่มักถูกปกปิดชะตากรรมและไม่ได้รับการปล่อยตัว ส่งผลให้ครอบครัวของของบุคคลที่ถูกบังคับให้สูญหายซึ่งเป็นเหยื่อหรือสังคมนำความช่วยเหลือได้ยาก และแม้ภายหลังจะได้รับการช่วยเหลืออย่างปลอดภัยแต่ก็ยังมีบาดแผลทั้งทางร่างกายและจิตใจติดตัวไปตลอดชีวิต

ในกฎหมายระหว่างประเทศ การบังคับให้บุคคลสูญหายถือเป็นกรทำความผิดทางอาญา แต่ผู้กระทำความผิดมักไม่ต้องรับผิดชอบในการกระทำของตน บ่อยครั้งที่ผู้กระทำความผิดไม่ได้ปล่อยตัวผู้สูญหาย ทำให้ไม่มีผู้ใดทราบว่าผู้สูญหายอยู่ที่ไหน มีชะตากรรมอย่างไร ซึ่งถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างร้ายแรงต่อครอบครัวของผู้สูญหาย

ที่มาและความสำคัญของการบังคับให้บุคคลสูญหาย

การบังคับบุคคลให้สูญหายได้ถูกใช้เพื่อสร้างความหวาดกลัวในวงกว้างต่อสังคม การกระทำดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างบรรยากาศที่เป็นอันตราย หนึ่งในปัญหาที่สำคัญของโลกยุคปัจจุบันก็คือการบังคับให้บุคคลสูญหาย ซึ่งถูกนำมาใช้เพื่อกำจัดศัตรูทางการเมืองโดยเฉพาะ ไม่ว่าจะเป็นนักปกป้องสิทธิมนุษยชน ญาติของเหยื่อ พยาน หนายความ รวมถึงกลุ่มเปราะบางต่าง ๆ เช่น บุคคลพิการ และเด็ก และเป็นกรละเมิดหลักสิทธิมนุษยชนด้านต่าง ๆ ดังนี้

* บทความประจำเดือนตุลาคม ๒๕๖๖

** บุคลากรจัดทำฐานข้อมูลกฎหมาย ฝ่ายค้นคว้าและเปรียบเทียบกฎหมาย กองกฎหมายต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

๑. สิทธิในความปลอดภัยและเสรีภาพ
๒. สิทธิที่จะไม่ถูกทรมานหรือลงโทษอย่างโหดร้าย
๓. สิทธิที่จะไม่ถูกกักขังอย่างไร้มนุษยธรรม
๔. สิทธิในการได้รับพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม
๕. สิทธิการเป็นบุคคลตามกฎหมาย
๖. สิทธิในชีวิตครอบครัว^๒

สิทธิที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่กำเนิดคือสิทธิมนุษยชน ประชาชนทุกคนมีสิทธิมนุษยชนไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ ศาสนาใด สิทธิมนุษยชนแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่ม คือ (๑) สิทธิเด็ดขาดหรือสิทธิที่ไม่อาจถูกพักใช้ได้ สถานการณ์ใดๆ (non-derogable rights) หมายถึงรัฐต้องให้ความคุ้มครองสิทธินี้ไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใด ๆ ก็ตาม ซึ่งสิทธินี้มีอยู่ในตัวทุกคนโดยรัฐไม่สามารถละเมิดได้ และ (๒) สิทธิมนุษยชนทั่วไป เช่น สิทธิในความคิด สิทธิในการแสดงออก สิทธิเด็ก สิทธิสตรี เป็นต้น ซึ่งเป็นสิทธิที่ได้รับการรับรองไว้ในกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights – ICCPR)^๓

การบังคับให้บุคคลสูญหายในไนจีเรีย

คณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ (The International Committee of the Red Cross: ICRC) กล่าวว่า ปัญหาความขัดแย้งและการละเมิดสิทธิมนุษยชนทำให้ยังมีผู้สูญหายมากกว่า ๒๓,๐๐๐ คนในไนจีเรีย โดย ยานน์ บอนซอน หัวหน้าคณะผู้แทนของ ICRC ในไนจีเรีย ได้ประกาศข้อมูลดังกล่าวในงานวันรำลึกถึงเหยื่อของการบังคับบุคคลให้สูญหายสากลประจำปี ค.ศ.๒๐๒๓ ซึ่งมีสโลแกนการรณรงค์เป็นข้อความว่า คุณอยู่ที่ไหน? (Where Are You Now?)

ยานน์ บอนซอน หัวหน้าคณะผู้แทนของ ICRC ในไนจีเรีย ได้อ้างอิงข้อมูลทางตัวเลขที่ได้รับจากเครือข่าย Family Links Network ในไนจีเรีย และเรียกร้องให้มีความพยายามร่วมกันในการเสริมสร้างระบบและกรอบการดำเนินการระดับชาติที่แก้ไขปัญหาการบังคับให้บุคคลสูญหาย โดยกล่าวว่า “ตัวเลขมิได้บ่งชี้ถึงสภาพที่แท้จริงของปัญหา จำนวนผู้สูญหายที่แท้จริงมีแนวโน้มที่จะสูงกว่านี้มาก โดยไนจีเรียมีจำนวน

^๒ Amnesty International Thailand, “การบังคับให้บุคคลสูญหาย”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๖๖ จาก <https://www.amnesty.or.th/our-work/enforced-disappearance/?fbclid=IwAR0CB5g2LKvXDa2ovUCTVZ4GJ91y8cesdycpgAIlkX6LsG3Uw1NJStClBXM>

^๓ The 101 world, “อุ้มหาย: ไม่มีศพ ไม่มีกฎหมาย ไม่มีควมรับผิดชอบ” กับ ปกป้อง ศรีสนิท”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๖๖ จาก https://www.the101.world/pokpong-srisanit-and-enforced-disappearance/?fbclid=IwAR0yaUaeOga8T2YsXFvzCo-7IMT60thf10oH92_phUMfDclZ9jtvixTJMM

ของผู้สูญหายสูงกว่าประเทศอื่น ๆ ในทวีปเดียวกันซึ่งตัวเลขผู้สูญหายนี้ไม่ได้สะท้อนถึงความทุกข์ทรมานที่แท้จริงของครอบครัวซึ่งไม่ทราบข่าวของผู้สูญหายซึ่งเป็นที่รักของครอบครัว และผลที่ตามมาต่อชุมชนและประชาชนทั้งประเทศคือไม่สามารถช่วยเหลือและให้คำตอบแก่ครอบครัวของผู้สูญหายได้อย่างเพียงพอ”^๔

การบังคับให้บุคคลสูญหาย คือการลักพาตัวหรือควบคุมตัวบุคคลโดยหน่วยงานของรัฐ หรือบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่กระทำการโดยได้รับอนุญาต สนับสนุน หรือความยินยอมจากรัฐ ตามมาด้วยการปฏิเสธที่จะรับทราบการกีดกัน เสรีภาพหรือโดยการปกปิดชะตากรรมหรือที่อยู่ของบุคคลที่เกี่ยวข้อง การบังคับบุคคลให้สูญหายถือเป็นอาชญากรรมร้ายแรงต่อมนุษยชาติ ถือเป็น การละเมิดสิทธิในการดำรงชีวิต สิทธิ เสรีภาพ และสิทธิในการได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรม นอกจากนี้ยังเป็น การทรมานในรูปแบบหนึ่ง

วัตถุประสงค์ของการบังคับให้บุคคลสูญหายคือใช้เป็นเครื่องมือในการปราบปรามและข่มขู่ เพื่อปิดปากผู้ใต้แย้ง/ผู้มีความเห็นแตกต่าง ใช้ลงโทษฝ่ายตรงข้ามทางการเมือง และคุกคามชุมชน ในการบังคับบุคคลให้สูญหายยังมีวิธีการละเมิดสิทธิมนุษยชนในรูปแบบอื่น ๆ ทั้บซ่อนอยู่ เช่น การทรมาน การวิสามัญฆาตกรรม หรือการใช้ความรุนแรงทางเพศ เป็นต้น ซึ่งครอบครัวของผู้สูญหายไม่อาจทราบได้ว่าผู้สูญหายอยู่ที่ไหนหรือเกิดอะไรขึ้นกับผู้สูญหาย ส่งผลให้ครอบครัวของบุคคลผู้สูญหายต้องทนทุกข์ทรมานทางอารมณ์และจิตใจเป็นอย่างมาก

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ไนจีเรียได้เผชิญกับปัญหาการบังคับบุคคลให้สูญหายเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากสถานการณ์ด้านความปลอดภัยในประเทศที่ย่ำแย่ลง กองกำลังความมั่นคงของไนจีเรียได้ตกเป็นที่จับตามองอยู่เสมอในข้อกล่าวหาว่าดำเนินนโยบายที่ตรงต่อมาเป็นอย่างดีในการกระทำการแก่ผู้ต้องสงสัย ผ่านการใช้วิธีการวิสามัญฆาตกรรม รวมถึงการบังคับบุคคลให้สูญหาย ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวถือเป็นการเพิกเฉยต่อพันธกรณีระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนของรัฐภายใต้กฎหมายภายในประเทศและกฎหมายระหว่างประเทศอย่างเห็นได้ชัด

กรณีตัวอย่างคือ เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม ค.ศ. ๒๐๑๗ โจเอล นามเมกา อุกูเก นักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัย University of Nigeria Nsukka ถูกกลุ่มเจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคงของหน่วยต่อต้านการลักพาตัวของกองกำลังตำรวจไนจีเรีย (the Anti-Kidnapping Unit of the Nigeria Police Force

^๔ Radio Nigeria, “Nigeria records highest number of missing persons in Africa-ICRC”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๖๖ จาก <https://radionigeria.gov.ng/2023/08/30/nigeria-has-highest-number-of-missing-persons-in-africa-icrc/?fbclid=IwAR2iiCdBWNyivfS6oMxiPUgz8aQAuclLjfnJLAXXUJyICg5dxcxtD9b6CY>

(NPF) พาดหัวไปจากที่พักในมหาวิทยาลัย โดยเจ้าหน้าที่แจ้งต่อครอบครัวที่พักอยู่กับโจเอลว่า โจเอลเป็นผู้กระทำการโจรกรรมโดยมีอาวุธ (armed robbery) และเป็นกลุ่มหัวรุนแรง ซึ่งหกปีต่อมานับจากวันที่เกิดเหตุ ยังไม่มีผู้ใดทราบว่าโจเอลอยู่ที่ไหน ไม่มีคำตอบจากทางรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่ด้านความมั่นคง พอระยะเวลาผ่านไปความหวังของครอบครัวที่จะพบว่าโจเอลยังมีชีวิตอยู่ก็ลดน้อยลง หลายครั้งที่เจ้าหน้าที่ตำรวจบางคนได้ถูกเรียกร้องให้รับเงินจำนวนมากเพื่อช่วยเหลือในการปล่อยตัวโจเอล แต่โจเอลก็ไม่ได้รับการปล่อยตัว ซึ่งเขาเป็นหนึ่งในชาวไนจีเรียหลายพันคนที่หายตัวไปจากการควบคุมของหน่วยงานด้านความมั่นคงของไนจีเรียในแต่ละปี^๕

การดำเนินการตามพันธกรณีระหว่างประเทศของไนจีเรีย

ไนจีเรียเป็นรัฐภาคีของอนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ปี ๒๐๐๖ (International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance : ICPPED)^๖ ซึ่งมีผลบังคับใช้ในปี ค.ศ. ๒๐๑๐ อนุสัญญาดังกล่าวมีเจตนารมณ์เพื่อป้องกันการบังคับบุคคลให้สูญหาย การเปิดเผยความจริงที่เกิดขึ้น และให้การรับรองแก่ผู้รอดชีวิตและครอบครัวของเหยื่อ ในอันที่จะได้รับความยุติธรรม ความจริง และการชดเชยค่าเสียหาย

---

^๕ PR Nigeria, “Addressing Enforced Disappearance in Nigeria”, สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๖๖ จาก https://prnigeria.com/2023/08/29/enforced-disappearance-nigeria/?fbclid=IwAR1rGVue2-pD2-Kr4pj9K4_3YD8jyiWDnWngKLCWiDtHoo_BRT1tSpZX8Y

^๖ อนุสัญญาระหว่างประเทศว่าด้วยการคุ้มครองบุคคลทุกคนจากการหายสาบสูญโดยถูกบังคับ ปี ๒๐๐๖ (International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance : ICPPED) ได้กำหนดนิยามการบังคับบุคคลให้สูญหายว่าจะต้องมีองค์ประกอบสำคัญอยู่ ๓ ประการ ๑. ต้องมีการจับตัวคุมขังโดยปราศจากความยินยอม ๒. ต้องเป็นการกระทำของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือได้รับการยินยอมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ๓. เจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิเสธว่าไม่ได้กระทำหรือปกปิดชะตากรรมของคนที่ถูกเอาตัวไป ต้องมีองค์ประกอบครบทั้ง ๓ ข้อจึงจะเป็นการบังคับบุคคลให้สูญหายที่มีสถานะเป็นความผิดอาญาระหว่างประเทศ ส่วนการจับกุมคุมขังโดยชอบด้วยกฎหมาย โดยหลักแล้วไม่เป็นการบังคับบุคคลให้สูญหาย แต่ถ้าจับกุมโดยชอบด้วยกฎหมายแล้วต่อมามีการกระทำที่ขัดต่อกฎหมาย เช่น ไปข่าเขานอกกฎหมายหรือไปขังไว้เกินที่กฎหมายกำหนด ก็จะเป็นการบังคับบุคคลให้สูญหาย ถ้าครบองค์ประกอบ คือ จับกุมคุมขังทำให้เกิดการสูญเสียเสรีภาพซึ่งกระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ และปกปิดชะตากรรมหรือปฏิเสธว่าไม่ได้กระทำ (https://www.the101.world/pokpong-srisanit-and-enforced-disappearance/?fbclid=IwAR0yaUaeOga8T2YsXFvzCo-7IMT60thf10oH92_phUMfDclZ9jtvixTJMM) สืบค้นเมื่อวันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๖๖

โดยอนุสัญญา ICPPED เป็นหนึ่งในสนธิสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนที่มีความเข้มข้นที่สุดเท่าที่สหประชาชาติเคยนำมาบังคับใช้ แตกต่างจากกฎหมายระหว่างประเทศอื่นที่ความผิดอาชญากรรมอื่น ๆ เช่น การทรมาน การบังคับบุคคลให้สูญหายไม่ได้ถูกห้ามโดยข้อตกลงที่มีผลผูกพันทางกฎหมาย (legally binding instrument) ในระดับสากล ก่อนที่อนุสัญญาฉบับนี้จะมีผลใช้บังคับในปี ค.ศ. ๒๐๑๐

อนุสัญญา ICPPED ให้คำจำกัดความของการบังคับบุคคลให้สูญหายและกำหนดพันธกรณีระหว่างประเทศสำหรับรัฐภาคีสมาชิก ซึ่งรวมถึงพันธกรณีในการป้องกันการบังคับบุคคลให้สูญหาย การสอบสวนและดำเนินคดีกับผู้ที่ต้องรับผิดชอบ และการจัดให้มีการชดเชย ให้ความช่วยเหลือแก่เหยื่อ

การบังคับบุคคลให้สูญหายยังเป็นการละเมิดสิทธิในการมีชีวิตโดยธรรมชาติที่ได้รับการรับรองภายใต้มาตรา ๖ ของกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (the International Covenant on Civil and Political Rights) ซึ่งมติที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติว่าด้วยการวิสามัญฆาตกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาการประหารชีวิตอย่างรวบรัด หรือโดยพลการ (The United Nations General Assembly in its Resolution on Extrajudicial, Summary or Arbitrary Executions) ตั้งข้อสังเกตว่าการบังคับบุคคลให้สูญหายอาจนำไปสู่การประหารชีวิตโดยรวบรัดหรือตามอำเภอใจ ซึ่งที่ประชุมสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติยังได้เน้นย้ำถึงพันธกรณีของรัฐต่าง ๆ ที่จะต้องดำเนินการสอบสวนโดยครบถ้วนสมบูรณ์ และมีความเป็นกลางโดยทันทีต่อกรณีต้องสงสัยเกี่ยวกับการบังคับบุคคลให้สูญหาย ขณะเดียวกันก็ให้การรับรองสิทธิของบุคคลทุกคนในอันที่จะได้รับการพิจารณาคดีอย่างเป็นธรรมโดยคณะตุลาการที่มีอำนาจ มีความเป็นอิสระ และเป็นกลางซึ่งจัดตั้งขึ้นตามกฎหมาย

ดังนั้น รัฐบาลไนจีเรียในฐานะผู้ลงนามในอนุสัญญาข้างต้น จึงมีหน้าที่ป้องกันการบังคับบุคคลให้สูญหาย ต้องทำการสอบสวนข้อกล่าวหาทั้งหมดเกี่ยวกับการบังคับบุคคลให้สูญหาย และดำเนินคดีต่อผู้ที่ต้องรับผิดชอบ ซึ่งรัฐบาลต้องจัดการกับวัฒนธรรมการลอยนวลพ้นผิด (the culture of impunity)^๗ รวมถึงดูแลให้เหยื่อและครอบครัวสามารถเข้าถึงความยุติธรรมและได้รับการชดเชยค่าเสียหาย (reparation)^๘

^๗ วัฒนธรรมการลอยนวลพ้นผิด (the culture of impunity) คือ การใช้ความรุนแรงของผู้มีอำนาจและเจ้าหน้าที่รัฐต่อประชาชนโดยไม่ต้องรับผิดชอบ (accountability) (<https://socanth.tu.ac.th/outreach/academic-events/6-october-1976-and-the-culture-of-impunity-in-thailand/>) สืบค้นเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

^๘ อ่างแล้ว, โปรตดูเชิงอรรถที่ ๕

LAW for ASEAN

by the Office of the Council of State of Thailand

*****